

Sladder – fortællingens grobund

Publ. i BIXEN nr. 5, 1984. Også udgivet i Norge i Ivar Selmer Olsen (red.): Kulturens fortællinger. Oslo, 1993 samt i Legekultur, 1996, s. 127-134.

Når jeg skriver om sladder her, er det ikke så meget for sladderens skyld. Den er lidt af et dumt svin. Den klarer sig. Men det er, fordi det vi kalder sladder eller »snak« er en broget blanding af alt muligt fortællestof. I sladderer henlever både fortællingen og opøvelsen af evnen til at fortælle. Om det handler det følgende.

I de sidste par hundrede år har diverse afarter af sociale opbrud og kulturforbedreri raseret folks og børns mundtlige kulturnetværk som en neutronbombe og efterladt sig waste lands. Kun ukrudtet har overlevet, spraglet og livskraftigt i børnenes lege og fortællinger, gangarter og lydarter – mere karrigt og forklemt i de voksnes snak: sladderer. Den er, hvad vi har tilbage af mundtlig fortællekultur. Den har til gengæld rigeligt ukrudt i sig til at stikke sit dobbeltfjæs frem i de mindste sprækker. Ondskabsfuldt og giftigt vrænger det ene fjæs med snerpende læber og hvæsende lyd. Ikke så mærkeligt at folk rendte fra de små lokaliteter så snart de fik chancen og ind til byernes tilsyneladende mere åbne sociale landskaber. På det andet fjæs går kæften lattermildt og grædefærdigt, hvis det ikke falder i tavshed over al livsens mærkelighed.

Og som der sladres. Sladderer går. Går rundt og slår kloen i ofre og udøvere. Den bruger nogen så grundigt, at den får dem optrænet til rene virtuoser – i sladder. Det er dem, der kan få alverden ud af ingenting. Det er dem, der kan få en komedie

ud af et glas spildt mælk, så vi hikker af grin. Og det er dem, der ikke tier og sluger resten, når det sagte sus af sensation har fået et ellers højroset bord fyldt med folk til at tie og lytte.

Vi har næser som sjakaler, når det gælder saftigt sladder. Dér sad et par stykker og troede sig i ly bag al lyden omkring sig, og nu skulle de alligevel høre den bedste; men aldrig så snart har de sat sig på den måde, sænket stemmen på den måde, før al opmærksomhed er som suget hen på dem. Og vi sidder dér med ét, som dumpet ud af intetsteds, en flok gribbe bordet rundt og stirrer på forventet ådsel. Det er i det moment, virtuosen afslører sig. De fleste af os sidder der, blottet, grebet på fersk gerning, mundlamme. Men ikke virtuosen. Hun griber øjeblikket. Nu er der publikum på drengen, og hun bliver jo bedre jo værre. Det er prøven, osse for tilhørerne.

Det er det øjeblik, hvor sladderer må forvandle sig til fortælling, hvis den ikke vrænges ud og ender som destruktiv sensation, fyldt med edder og forgift. Den skaber enten fællesskab eller syndebuk, hvis den altså ikke bare ligeså stille krøller tilbage i sig selv. Så hedder det, at der gik en engel gennem stuen. Sig så ikke, at der ikke findes engle, det vrimler med dem. Sladderer har ligefrem en skytsengel. Hun er derimod sjælden. Hun ligner en gammel garvet kone med nysgerrige øjne og mundlæderet smurt.

Der er sagt så meget ondt om sladder. Det passer hvert ord. Der kan ikke siges nok ondt om den. Er der nogen, der er værre end sit rygte, så er det Sladdereren. Hun er farlig som en gammel cobra og træsk som en snog. Men sladdereren kan andet end spytte gift. Der er lidt godt i enhver, efter hvad de siger, på bunden. Det er der også i sladdereren, selvom den ligner et bundløst morads. Hun kan også væve vores liv frem i sine mønstre. Det er ganske vist. Vistnok.

H.C. Andersen fortalte en gruelig historie om sladderens fordærvlighed, og om hvordan én fjer på den måde blev til fem høns. Det er jo forfærdeligt. Og det er lidt af et mirakel sådan set. At få fem høns ud af én fjer, plukkede høns endda, grydeklare nærmest. Selvom det ikke kan bære vand mod Jesus og hans fisk og brød, så er det nu ikke ringe. Tilmed fik H.C. Andersen en hel historie ud af den fjer. Han var ikke for køn selv heller. Og han vidste det. Det er ganske vist.

Min bedstemor var én af de bedste sladderkoner i sit sogn. Hun var det modsatte af en sladdertaske. Når vi kom på besøg langvejs fra – mange af os var jo allerede flyttet til byerne langt væk – så gik sladdereren. De sad dér, bedstemor og hendes døtre. Mor skulle bringes i niveau. Hun blev informeret. Hendes viden kom up to date. Bedstemor pejlede sig løseligt ind på, hvor de var kommet til sidst. Der kunne være gået et år. Vejene var lange dengang. Så tog hun fat, tråd for tråd. Først tog hun de nærmeste og vigtigste. Alle de søskende og svigerbørn fik turen hver og én. Børnebørn og oldebørn fik deres.

Når det var gjort synligt, hvor alle livstrådene var kommet til, og hvilke billeder, der var dukket op på væven, så var turen kommet til fjernere bekendte, gamle skolekammerater og naboer. Til sidst var det

de sære og bemærkelsesværdige folk og begivenheder fra nær og fjern, der skulle indføjes, komiske og gruelige historier. Sidste kapitel om tossen i mosen for eksempel.

Søren hed han. Han var én af dem, der var blevet gående hjemme hos de gamle, til han selv begyndte at blive gammel. Faderen døde. Det gik ikke godt. Moderen holdt nogenlunde styr på det indendørs, og de fik ordentlig føde. Så døde hun. Det gik skævere end skævt. Han kunne jo ikke nogenting. Det blev ingenting til. Han anskaffede sig et par store køtere. Måske gik han og blev bange – for sig selv? Hvem ved? Måske for at få selskab, hvad ved man? Hundene blev vildere og vildere. Så han blev nok mere bange for dem end for det, de skulle skræmme. Til sidst turde han vel ikke være i stue med dem. Det sagdes, at han havde sat en stige til gavlen og kravlede op på loftet derfra, når han skulle ind. Men måske var det bare et af hans tosserier. Han havde nu altid sovet i et rum deroppe. Han fodrede dem med fiskeaffald. Det smed han vel ned til dem oppe fra loftet. Som der så ud. Værre inde end ude. Og ham selv med. Ynkeligt var det. Men han holdt ud. På det sidste var han gået og blevet menneskesky. Det var ikke godt.

Det var slået klik for ham nu. Han var set cyklende med et jagtgevær på bagagebæreren. En dag gik han ind i brugsen med geværet. »Du var heldig«, sagde han til uddeleren. »Hvis jeg havde set en død fugl på vejen herop, skulle jeg have skudt dig«.

Han var måske ved at blive farlig. Døde fugle langs vejen var jo ikke ligefrem et særsyn. Det kunne blive nødvendigt at gøre noget ved det. Måske var det ligefrem det, han var ude på. Så sølle hans liv var

blevet. Man mærkede på bedstemor, at det var ærgerligt. Det var gode historier at gå glip af, hvis han kom på anstalt. Synd, hvis han havde givet op.

Men også synd som han gik der og gik i hundene, måske var det grunden til at han havde kørt rundt med det jagtgevær. For skyde, det var der ingen, der havde tænkt, han ville. Og nu kom han da også på hjem.

Den slags historier nød hun at fortælle. Hun gav aldrig udtryk for forargelse. Tværtimod. Fordømmelsen lod hun andre om. Hun fik et særligt vågent glimt i øjnene, når det lykkedes hende at få én af de mere snævertvandede til at reagere. Så gav hun den en tand til. Det stod på vippen, hvem der var mest forargelig, dem hun fortalte om, eller hende selv og hendes fortællinger. De værste var nærmest de bedste, kunne man mærke. Dem tog hun sig særlig kærligt af. Der var gode historier i den slags folk.

Når hun rigtig gav den, opdagede vi tit, at alle vi børnebørn pludselig sad der med stive ører. Vi var kommet out of nowhere, selv dem, der havde været ovre og lege på høløftet. Der var også blevet stille inde hos mændene, der sad og spillede kort i stuen ved siden af. De spillede selvfølgelig videre, lod sig ikke mærke med noget. Som om kvindesladder var noget, ikke tale om. Men de kunne alligevel ikke vente til de kom hjem og fik konerne til at spytte ud. Bedstefar vandt mange spil på den måde. Han kendte jo historierne. De andre var for sultne. Bedstemors fortælling fangede dem i det netværk, hun flettede af ord.

Hun fortalte ikke bare, informerede ikke kun. Hendes beretning var bygget op i små historier, situationer, en gengivet replik, så man så det lyslevende – som da Per (et af børnebørnene) begyndte i skolen. Så havde Per sagt til læreren. Og

læreren havde sagt. *»Men så sagde Per«*. Fandens man ikke husker det. Men frækt var det, og grinet blev der. Per havde klarret sig. Os skulle de ikke rende om hjørner med. Sådan fik vi at vide, at Per altså var begyndt i skolen. I tilgift fik vi hans måde på det, og hørt ham, selvom det var år siden, vi sidst havde mødt ham. Så kunne vi også kende hinanden igen, selvom der gik lang tid. Vi blev knyttet sammen i hendes væv af historier.

Når det skete, skyldtes det også, at hun formede sin fortælling med kunnen og bevidsthed om det. Hun var en mester i at lægge op til og time pointer, selvom de tilsyneladende blev drysset ud i forbifarten. De andres liv blev synligt, og vores eget med. At være én, der kunne fortælles en historie om, det var noget, alligevel. I hendes fortællinger blev man ikke udleveret, peget ud eller låst fast, man blev hverken fordømt eller forgyldt. Ens liv blev nærmest sat fri. Det blev noget i retning af en opdagelsesrejse i, hvad man nu kunne blive for én. Og der var nogen, der tog sig af det. Det var ikke ligegyldigt, men heller ikke lagt under regel og fordom. Hun var nysgerrig efter at se, hvem man kunne blive til, og hvilke historier der kunne være i én.

Denne særlige form for fordomsfrihed er en af forudsætningerne for at sladder blev fortælling i hendes mund. Hun fortalte sjældent hele livshistorier. Det var korte, glimtvisse episoder i en løbende strøm, islæt i en vævning uden begyndelse og ende. Det var som en slags livsfrise, hun gik og vævede på, alt mens den levede sig frem. Og man vidste, at man var med i den.

I dette ligger nogle af de vigtigste dimensioner i den her type sladder. Den individuelle og kollektive historie kommer

til udtryk i den. Vores historie er i historierne om vores liv, historien selv er der, hvis man hører efter. Det er i fortællingen erfaringen kommer til udtryk og bliver til som erfaring. Vores liv bliver bevidnet og berettet – en historie værd.

Historierne om vores gøren og laden virker tilbage på det, vi gør. Hvis vi har nogen at fortælle til, sanser vi det på en særlig måde, bider mærke i dét, som ellers glider forbi uænset – støv i glemselens flod. Sansen både for det bemærkelsesværdige i dagliglivets hændelser og for de afgørende begivenheder er ligesom erindringsevnen råstof, forudsætning for fortællingen. Men fortællingen virker også tilbage og aktiverer de evner. Den kan være medium for selvbevidsthed, identitet såvel som historisk bevidsthed i bredere forstand. Eller som Walter Benjamin siger i essayet *Der Erzähler* – ret frit oversat: »Fortællingen er den drømmefugl, der udruger erfaringens æg«.

Det står skralt til med de evner og de fællesskaber, der er en anden forudsætning. Man skal jo have nogen at fortælle til, nogen der er delagtige og ivrige efter at høre om. Manglen på dette betyder at erindringsevnerne smuldrer, at vores historie bliver ligegyldig for de andre og vice versa. Den er alligevel ikke rigtig noget i forhold til den store historie og de »rigtige« menneskers historie. Hvor fortællingerne går ud, hvor »sladderens« netværk trævler, dér sniger mediernes pseudosladder sig ind som erstatning. Billedblade, kulørte aviser og TV med deres historier om kendte folks gøren og laden. Det sidder mere eller mindre i os, at man først bliver synlig, først bliver til, først er noget dér, hvor de kaster deres blålys. Udenom vokser skyggen. De lever som parasitter på et reelt behov for livshistorie og del-

agtighed. Det er et sært samfund, hvor de gamle koner sidder alene og er bedre hjemme i Schlüternes elendige privatliv end i deres børnebørns og naboers liv og historier.

Hvis vi ikke havde sladderens tilbage, hvordan skulle vi så få noget at vide om hinanden og os selv i en tid, hvor fortællingerne ser ud til at lide af skindødhed, og hvor de sociale netværk sprættes op i funktionelle moduler. Vi isoleres i en snæver privathed. Vores individuelle historier forsvinder sporeløst, blade i vinden. Erindringen afstumpes i takt med at tidsoplevelsen bliver punktvis, og fordi vi ikke har nogen at fortælle med. Dagene passerer blot og bart. Vi glemmer, hvem vi selv er.

Vi bliver også lettere at holde styr på. Sensationen i dag er glemt i morgen. Uden den glemsel havde schlüterne ikke så store chancer for at komme af sted med, hvad de kommer af sted med. I sladderens overlever, halvt illegalt, vigtige sociale og kulturelle evner.

Sladderens overlever, fordi den er en nødvendighed for os. Sladderens i bred forstand er et broget landskab. Det er snak om løst og fast, om hvad der er sket her og der, stort og småt. Det er snakken i familierne, mellem venner, på arbejdspladser, på gaderne, over hækken, i opgangene, i skolegårdens kroge, i børnehaven og alle andre steder. Sladderens går børn og børn imellem, voksne imellem, børn og voksne imellem. De små gryder hører efter, når de store syder – og omvendt, især når dørene bliver lukket og stemmerne sænket. Sladder af alle afskygninger er rendegarn, når sociale netværk væves. Sladderens er nødvendig, men den er henvist til et liv i skyggen som en kummerform. Den har alle den undertryktes mærker. Og den bliver ond af det. Gennem den udøves den

mest bornerte og djævelske sociale kontrol. Sladderer er en udstødt, ugleset og foragtet. Men alle bagdøre står den åben. Hvor den kommer ind i varmen og bliver ordentlig behandlet, vover den sig frem og viser, hvad den også kan. Af sumpen spirer historier og anstændigt samvær.

En tredje forudsætning ved siden af fællesskab og råstof er kunnen. Bedstemor havde den færdighed. Opnået på den eneste mulige måde – ved at fortælle. Hun havde årtiers øvelse. Hun gik ikke bare op i, hvad hun fortalte. Hun forholdt sig også til, hvordan hun fik det sagt og til hvordan det virkede. Hun sleb udtrykket til gennem brug. Hun havde sine greb og tricks og faste vendinger. Det skulle sidde der, om så facts skulle tillempes lidt. Det kunne nok ske, at det ikke blev fortalt ganske, som det var hændt, men det var heller ikke helt løgn. Det må man respektere. Og det ligger ikke mindst i måden, i udtrykket.

Som nu gamle fru Jensen nede fra H.C. Andersens vej. Hun er noget nær et geni, når det gælder snak. Kværnen kører. Indholdet i det hun siger betyder ikke så meget. Det er drivmiddel for snakkestrømmen. Det kan være hvadsomhelst. Hun skal nok få noget ud af det. Måden, det er, hvad det kommer an på for hende – og så at holde folk i ånde. Sådan også da hun brugte sin Marokkotur til snak. Hun smed den lige i maskinen. Det blev til noget om fantastiske tyverier og tyveknægte. De var åbenbart rene virtuoser i tyveriets kunstarter. De var helt eminente til tyveri: *»De kan nå at stjæle både sukker og fløde op af kaffen, inden man når at få sat koppen til munden«*.

Eller som da hun ikke gav den for lidt med, hvor godt hun klarede sig, selvom hun både var gammel og alene. Hun kom

åbenbart lidt for godt igang og sprang over et par alvorlige mellemregninger. *»Ja, ja«*, sagde min mor, *»du har nu osse dine stunder, fru Jensen«*. De var begge blevet enker for ikke så længe siden. Fru Jensen sad lidt. Så siger hun: *»Ja, det er jo rigtig nok. Så er det, vi bliver hjemme og tuder«*.

»Sladderhistorier« og evnen til at fortælle dem er mange beskåret. Det er et mundværk vi kender til. Børn er umiddelbart optaget af sladder, af de historier der handler om deres eget liv, deres forældres og bedsteforældres. Gennem dem får de noget at vide om livet og historien. De sladrer selv, de øver sig i det, i faconen, i ritualerne. Og de er gode tilhørere. Sammen med dem kan man få sat sving i sine egne evner. Nogle af de gode historier at fortælle er familiehistorierne, om dengang de var mindre. Det er de bedste vistnok. *»Fortæl lige den historie, om dengang jeg sagde, at du sku' sparke den killing væk«*. De næstbedste er dem om dengang jeg var dreng, den om dengang jeg fangede en abe, der var sluppet ud fra cirkus. Eller den om da farfar var tre år og fangede *»...i stur Wurm«*. (Jeg har dem mistænkt for, at de forestillede sig min far, som han så ud på sine gamle dage, blot i tre-års størrelse. Hvorfor skulle de ellers grine på den måde?).

Den slags historier kan som biprodukt give sammenhæng og perspektiv både på tid og historie, både på voksne og børn. De viser, at det liv vi lever ikke er evindeligt og statisk, virkeligheden er i bevægelse, noget der skabes, noget der har været anderledes og bliver anderledes, og de er selv med i det. Fortællingen er et af virkelighedens medier, medium for historie og fællesskab. Fællesskaberne er der ikke bare, de skal frembringes. Fortællingen kan være et medium for det.

Fortællingen lever i sladderens landskab. Sladder og snak er et fluidum, der rummer en mangfoldighed af fortælletyper og genrer, hvoraf nogle har kendt bedre dage, andre kunne komme til det. På sladderens brakmark lever krudt og ukrudt mellem hinanden: alt fra von-hørensagen over dagligdags beretninger, familiehistorier, sladder, snak, vitser, talemåder, småsjofarter, drømmeberetninger, anekdoter og rygter – til sagn, sensationer, vandrehistorier, erindringer, moderne myter. I dem omsættes i sanselig form den konkrete erfaring, vi har med det liv, vi lever. Her produceres også kim til myter og modmyter om hvad det går ud på i det moderne drama. Det går for sig med os selv som »ofre« eller aktører, hvad enten vi ænser det eller ej. Sladderer gør. Det er hun nødt til. Hun lever af det.

Jeg beviste ovenfor at engle eksisterer. Det gør spøgelser også.

Der var en lille flok børn. De sad i fritidshjemmet. De havde fortalt spøgelseshistorier. Godt at gyse. Nu sad de og ævlede og høvlede. Fandtes spøgelser i virkeligheden eller ej. De fleste holdt nu for, at det gjorde de ikke. Det var bare fantasi. De

var der ikke rigtigt. Det var bare noget de troede på i gamle dage.

Men der var en dreng, der sagde, at det passede ikke. Der var spøgelser.

»Det passer ikke«, sagde de andre. »Det er bare dig, der er for dum«.

»Jamen jeg har selv hørt een«, sagde drengen. »Det var en morgen, hvor jeg var alene hjemme, da de andre var gået. Før jeg skulle i skole. Det var sådan en lyd«.

Nu ved enhver, der har børn, at det tidspunkt er det værste for børn at være alene hjemme. Huset eller lejligheden bliver tom og fremmed. Og kold. Det er ikke til at være nogen steder, og man er rastløs, ser hele tiden på uret. Man er ikke i huset. Det er uhjemligt. En sej time at komme igennem. Til at få kryb af i kedsomheden.

»Årh«, sagde de andre. »Det var bare jeres kat eller sådan noget«.

»Vi har ingen kat«, sagde drengen. »Det var én, det ku' jeg høre«.

Hvad skulle det ellers være. De andre sku' ikke ha' sagt mere. De vidste jo besked fra sig selv. Selvfølgelig var der gået spøgelse i huset.

Det er beviseligt.